

М. ЧЕРНЯВСЬКЫЙ.

Пантелеймонъ Александровычъ Кулишъ

и його оповидання.

БАХМУТЪ.
Печатня М. М. Крамарева.
1900.

Дозволено Цензурою. С.-Петербургъ, 20 Марта 1900 г.

Пантелеймонъ Олександровычъ Кулишъ и його оповидання.

ПЕРЕДНЕ СЛОВО.

Имя Пантелеймона Александровича Кулиша, безперечно, одно зъ самыхъ громкихъ имъянъ на Украини. Слава його у насъ, зъ де-якихъ причинъ, здавалось, неначе трохи було затьмылась за останни часы його жыття, колы винъ майже зовсимъ не бравъ уже живой участи въ справи литературній, а всю решту жыття своего виддавъ перше—на перекладъ творивъ Байрона, Гейне, Шиллера, Гетте й Шекспира, а потимъ—усього цилкомъ Святого Письма на украинську мову. За сією працею и застыгла його смерть. Але зъ виданнямъ на Украини знову його творивъ, имъ самымъ оголошенихъ и тыхъ, котри зосталысь після його смерти и котри намъ доводилось чытаты по рукописахъ, а зъ другого боку—якъ помалу остыгну той полемичный запаль, зъ якимъ бурялись на Кулиша його литературни оппоненты, та пидійдуть до исторычно-крытычного дослиджування його творивъ нови, свижи покоління, безъ ворожнечои непрязны, котрій пидвалыны, у свій часъ може дававъ и самъ покійныкъ,—слава Кулишева мусытъ знову засыяты и може ще кращымъ и ривнійшымъ слевомъ, нижъ за його жыття.

Се бувъ чоловікъ великой енергіи и великой виры въ те святе діло, котрому цилкомъ винъ виддавъ все свое жыття. Пизнійше правдыва и докладна жыт-

тепысь його *) росновидае нащадкамъ про його кыпучу працю на корысть Украины, якъ зъ боку литературного поступу, такъ и зъ боку громадянської самосвідомосты. Се бувъ чоловікъ, котрый вызначывся бѣ и не на такій бидній талановытими та енергычними людьми литературній ныви, якъ ныва українська. Найголовнѣйша жъ його послуга українській громади була и буде—се та крытычна праця, яку винъ піднявъ на себе и въ котру винъ внисъ стилькы свого крытычного чуття. Куды винъ не повертався,—чы до исторіи ридного краю, чы до жыття сучасного, винъ зирко помичавъ усяку неправду и хвальшъ и, що найважнѣйше—не боявся выявляты іи передъ громадою, іи на корысть, а своій слави и шаноби мижъ тією жъ громадою—незридка на шкоду, бо и наша громада, якъ и всяка друга, здебильшого нещорущна и боязька въ постуни до новыхъ крытычныхъ поглядивъ на тезы своеи громадянської виры.

За кращыхъ часивъ своеи діяльнисты Кулишъ скризь вивъ передъ и коженъ рухъ його самосвідомосты ознаймовувався значными рысами на нашій загальній самосвідомосты. Безперечно, що се бувъ нашъ кращый и мицнѣйшый крытыкъ, зъ розумомъ гострымъ, меткымъ и рухлывымъ, зъ гарячымъ и смилымъ духомъ и мицнымъ и власнымъ свитоглядомъ.

Въ сій кныжци зибрани оповидання П. О. Кулиша та *Лысты съ хутора*, зъ котрыхъ де-яки те жъ належать до тыну оповиданнь. Все творы сѣ были напысани въ далеку видъ насъ добу, въ шестыдесятихъ рокахъ, и де-яки зъ ихъ, якъ намъ здається,

*) Маемо звистку, що жыттепысь П. О. Кулиша уже напысана д. В. И. Шенрокомъ и скоро мусыть быты оголошена.

написани випадково, уривками між другою, важнішою роботою. Але всі вони однаково мають немалу цінну, як творы справжнього талановитого письменника, з'являючись одгукомъ старихъ добродійнихъ заповітівъ нашої родини. Въ нихъ, якъ щире золото, сяє нещоручений ще и незледащений духъ, котрымъ була крипка стара Украина. Видъ ихъ віе на насъ чесною, поважною традицією нашихъ першихъ народолюбцівъ тыхъ часівъ, колы ще „ковбаса та чарка“, зъ усією сьогочасною мызерією, не панувалы въ нашій літературі. Навнакы, авторъ ихъ відносыть ся до свого народу зъ велькою повагою и шанобою, бо самъ винъ глыбоко сягнувъ у його душу и серцемъ своимъ чувъ у йому вельке „сокровище духа“. Отъ же и въ його оповиданняхъ нема й тины погорды надъ народомъ, або глузування зъ його неосвиченности, начимъ выйиздыло чымало нашихъ письменниківъ. Подивить ся, зъ якою залюбленнистію винъ описуе хочъ тытара въ оповиданні *Про злодія у селі Гаквиццяхъ*. И ся любовъ творить, краще всіхъ хытрощивъ письменницькихъ, вельке дило: вы прочытали оповидання, загорнули кныжку... а старый сывобородый тытаръ стоить передъ вашыма очыма, гладе свою кучеряву сыву бороду, кывае головою, а самъ „ажъ голову хылить, прыслухаючысь до соловейка“, котрого писня лунае въ такъ чаривно змальованыхъ авторомъ украинськихъ садахъ.

Кращымъ зъ оповиданнь намъ здаеть ся идиллія *Орыся*, сей чаривный нарысь старосвительского жыття, сей подыхъ поезіи старого часу, — симфонична поема першого кохання, зкомпанована зъ золотого проминня сонця, таемныхъ порываннь нещорочної дивочої души,

чаривлывого шуму воды Трубайла и оповидання старого сывоголового Грывы про легендарныхъ золоторогыхъ туривъ... Вона здається намъ чаривнымъ сномъ про далеку старосвітчну, залытымъ сяевомъ нашої ридної української поезіи. За *Орысею* идуть оповидання *Сичови гости Чупрына и Чортоусъ*, и *Гордовыта пара*, росповидани устами народу и зъ його погляду. Тутъ само жыття говорить за себе и, чытаючы ихъ, неначе й самъ переносышся у ту старосвітчну и чуешъ мову жывыхъ людей. *Дивоче сердце* далеко слабійше видъ ихъ, якъ по форми, такъ и по змисту. Воно носыть на собі печать якоисъ утоми и не мае въ собі едныты идеи. Здається, що авторъ, почынаючы се оповидання, мавъ на думци якыйсь другый кинець, але, на жаль, не додержавъ того напряду, въ котримъ почавъ свое оповидання и героичный порухъ души молодой дивчыны, піднявшысь, було, невпынною, ясно-блыскучою хвылею надъ злыденнымъ моремъ щоденщыны, ту жъ мыть падае, щобъ розлытысь милкою водою прозы, хочъ и підсолодженой. И та осолода, та идеалызація нашої столычной интеллегенціи того часу, тилькы ще дужче обуряе насъ проты такыхъ дивочыхъ сердець, котри, якъ Маруся Богуславка, „рады лакометва поганого,“ такъ скоро забуваютьъ тыхъ людей, котрыхъ такъ недавно и такъ, здавалось, неполамно кохалы. Може зъ погляду интеллегенціи, на лоно котрой кынула Оленку доля, „лакометво“ Оленчыне було и не погане, а зъ погляду того бидного удовыного сына, котрого такъ скоро и такъ ризко, разъ тилько доскочыла до лакометва, зрадыла героиня оповидання, воно було заневне бильше ніжъ погане, и його доля стала видъ того ще

гиршою. И хто поручыться, що таке серце, перелитаючи зъ одного коханя до другого, якъ бджола зъ квіткы на квітку, шукаючи тилькы осолоды про себе, того „лакомства поганого“, черезъ мисяць не найде новои прынады и не зрадыть свого нового коханя?.. Такихъ сердець въ жытти не оббересся, ими хочъ гребли гаты, и тымъ то ніякъ не слідъ и идеалізуваты ихъ.

Оповідання *Сира Кобыла* и казки *Пивнивыка* и *Цыганъ* вызначаються здоровымъ прыроднымъ гуморомъ и давно уже прыдбалы собі на Украини шыроку популярність.

Лысты съ хутора для більшисты нашої громады, а найбільше для молодой, хочъ и появляються теперь другимъ выданнямъ, будуть новою. Въ декотрыхъ зъ нихъ авторъ піднимае пытаня, котри ще мабудь довго не будуть ршени. Правда, зъ шестидесятыхъ рокивъ немало воды утекло, и жыття подалось далеко впередъ, и теперь бы шановный ихъ авторъ певне такъ бы не пысавъ, але не вважаючи на все, лысты си дуже цікави.

Першъ за всього треба завважыты, що идеи такъ званои „толстовщыны“ багато въ чимъ похожи на идеи Кулиша въ *Лыстахъ про города й села*, и було-бъ дуже цікаво докладно поривнаты ихъ. Заслуга Кулишева уже буде въ тимъ, що винъ далеко ранійше Толстого додумався до сихъ идей, або краще—перейнявся, якъ и Толстой, идеямы Руссо, и осмыльвся высловыты ихъ, переробывшы по-своему и одягшы въ свою одежу, хочъ у Толстого, певна ричъ, воны появылись далеко выразнійшымы, поширенымы, узброенымы выводамы найновійшыхъ сусильно-соціально-философськихъ теорій и росповідани зъ геніальнымъ таланомъ велького пысьменныка и чоловика. За-

разомъ зъ тымъ кыдається въ вичи и разныця: Кулишь говорывъ власно, видъ лыця народа, якъ вирный сынъ його, якъ плоть видъ плоти, а Толстому довелось, хочъ на показъ, скидаты свое панство, довго бычуваты себе и потимъ урубыщи смиренія, зъ плачемъ каяття, достукуватысь досерця народнього, прохаты у його огню, щобъ зогриты свое зныщене сердце и освитыты свою темну душу и души сучасной интеллегенціи...

Лысты *Про злодія въ селі Гаківныци* и *Хто такий хуторянынъ*, служачы видповидными илюстраціями до хуторянськихъ идей Кулишевыхъ, цилкомъ належать до тыпу оповиданнь його и вызначаються тыми жъ рысами його письменныцького темпераменту.

Найбільшу жъ увагу зъ усихъ лыстивъ звертае на себе и найбільшу мае, якъ намъ здається, цину студія *Чого стоить Шевченко, яко поэтъ народный*, напысана зъ великымъ почуттямъ и великою правдою. Кулишь бувъ першымъ крытыкомъ Шевченка и кращымъ його товмачемъ и винъ же першый, другимъ часомъ, не побоявся показаты и на пятна на сонци нашої поезіи...

Отъ и увесь змистъ невеличкои кныжечкы оповиданнь П. О. Кулыша, котра е тилькы крыхта зъ великого столу „словесныхъ брашенъ“ його музы. Але и си дрибни оповидання говорятъ за себе,—якого гнизда воны орлята, а оголошиння, по сироможнисты,—будемо надіятысь на се—всихъ творивъ ихъ автора и жыттепысь, достойна його, покажутъ въ повній сыли ихъ батька, яснозорого орла Украины.

М. Чернявський.